

Summary
T.S.Ostrianko

Pedagogical Conditions of Professional Interaction of the Social Pedagogue of Educational Institution

In article the importance and need of interaction of the social pedagogue with pedagogical collective in the course of socialization of pupils is noted. The author focused attention on definition and justification of pedagogical conditions which would promote ensuring professional interaction of the social pedagogue with secondary school administration, the practical psychologist, teachers, and parents. Offers on studying the practical ways of social pedagogue interaction with the practical psychologist, administration and teachers in educational institution, and also definition of levels of professional interaction of the specialist in the course of realization of social and pedagogical activity were made.

Key words: social pedagogue, pedagogical collective, educational institution, condition, professional interaction.

Дата надходження статті: «26» березня 2013 р.

УДК 371.13:37.09

Н.Г.ОСЬМУК,
кандидат педагогічних наук
(м. Суми)

Зарубіжний педагогічний досвід як чинник модернізації професійної підготовки українського вчительства: до історії питання

У статті охарактеризовано використання досвіду зарубіжної реформаторської педагогіки в процесі модернізації вітчизняної системи підготовки педагогічних кадрів. Акцентовано увагу на змістових та організаційно-методичних зарубіжних інноваціях, що вивчалися і апробувалися українськими вчителями. Визначено роль зарубіжного досвіду в підвищенні професійного рівня вітчизняних педагогів. Розкрито основні завдання освітньої галузі у ретроспективному вимірі державних документів. Відзначено, що загальнопедагогічна підготовка педагогів передбачала опанування знаннями з педології, фізіології, анатомії, гігієни тощо, а змістовим компонентом зазначених дисциплін виступали ідеї і погляди представників реформаторської педагогіки – Д.Дьюї, Р.Зейделя, Г.Кершенштейнера, М.Монтессорі, П.Наторпа, С.Холла та інших в інтерпретації радянських педагогів-науковців. Доведено, що інновації реформаторської педагогіки виступали факторами модернізації системи фахової підготовки вчительства

Ключові слова: підготовка вчителя, досвід реформаторської педагогіки, модернізація педагогічної освіти, змістові й організаційно-методичні інновації професійної підготовки.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасні завдання фахової освіти в будь-якій сфері детермінуються вимогами, що передбачають врахування суперечностей між потребами ринку праці в конкурентоздатній активній особистості та системою підготовки, переважно знаннево-адаптивної орієнтованості. Модернізація професійної освіти передбачає підготовку спеціалістів, які не лише володіють певним обсягом знань, умінь, навичок, але й здатні виявляти активність та ініціативу в швидко змінюваних реаліях сьогодення.

Одним із провідних завдань сучасної педагогічної освіти виступає впровадження інновацій, що покликані зберегти досягнення минулого і, водночас, забезпечити модернізацію освітньої сфери відповідно до вимог часу. Особливого значення в цьому аспекті набуває вивчення вітчизняного досвіду використання зарубіжних педагогічних інновацій у фаховій підготовці українських учителів у період кардинальних змін у системі освіти минулого століття.

Аналіз досліджень і публікацій... Різні аспекти фахової підготовки вчительства досліджуваного періоду стали предметом уваги широкого кола педагогів, науковців, освітніх діячів. Серед них слід відмітити В.Арнаутова, Ф.Бельського, А.Володимирського, А.Готалова-Готліба, І.Зеленського, М.Зотіна, І.Зязюна, Е.Кагарова, І.Кліцакова, І.Лікарчука, О.Лавріненко, В.Майбороди, Я.Мамонтова, Н.Ничкало, О.Овчарук, О.Пометун, Л.Пуховської, С.Сисоевої, Л.Сігаєвої та ін.

Формулювання цілей статті... **Мета статті** полягає у характеристиці використання провідних змістових і організаційно-методичних інновацій зарубіжної реформаторської педагогіки кінця XIX – першої третини XX століття у процесі модернізації системи підготовки українського вчительства 20-х років минулого століття.

Виклад основного матеріалу... Становлення системи підготовки вчительських кадрів у радянській Україні у 20-х – на початку 30-х років ХХ ст. здійснювалося під впливом широкої сукупності соціально-політичних, культурно-освітніх й економічних чинників. У державних документах нової влади основними завданнями освітньої галузі проголошувались: «1) встановлення системи професійної та спеціально-наукової освіти, яка всупереч старій словесній школі створює нову школу, пристосовану до певних життєвих завдань, що готує людей до певної професії; 2) введення нових методів викладання, побудованих на зв'язку виробничих процесів (практики) з науковим і навчальним узагальненням цих процесів (теорії); 3) систематична індустріалізація й агрономізація школи з тим, щоб ті, хто навчає й навчається, були невід'ємними від справжньої суспільно необхідної праці й набували виробничих навичок, гармонійно виробляючи й поєднуючи звичку до розумової праці з працею фізичною» [3, с.33].

Дореволюційний досвід підготовки вчителів для схоластичної, словесної школи не міг задовольнити потреби нового суспільства ні з ідеологічної, ні зі змістової, ні з методичної точок зору. Прагнення побудувати найпрогресивнішу школу й систему освіти загалом зумовили звернення освітніх діячів до новаторського досвіду реформаторської педагогіки.

Підготовка педагогічних кадрів з урахуванням зарубіжного досвіду становила одне з невідкладних завдань державного значення й розглядалась на найвищому рівні. Так, планами Державного науково-методологічного комітету (ДНМК) НКО УСРР було передбачено «... заново уточнити освітню систему УСРР у зв'язку з вивченням систем освіти по великих державах – Німеччини, Франції, Англії та Америки з метою вдосконалення типів наших освітніх установ, особливо по лінії профосвіти, та їхньої цільової установки...» [4, с.140–141].

Аналіз наукових публікацій та архівних матеріалів засвідчує, що організацією педагогічної освіти в Європі цікавилась значна частина освітніх діячів. Загальні питання підготовки вчителів за кордоном стали предметом вивчення Ф.Бельського, А.Готалова-Готліба, І.Зеленського, М.Ільїна, Е.Кагарова. Досвід використання методичних новацій системи нових шкіл досліджували С.Ананьїн, М.Астерман, А.Готалов-Готліб, Е.Кагаров, Я.Мамонтов, О.Музиченко та ін.

Варто зазначити, що саме досвід підготовки педагогічних кадрів у Німеччині та США вважався радянськими освітянами найбільш передовим і вартим запозичення. На цьому наголошували С.Ананьїн, М.Ільїн, Е.Кагаров, І.Зеленський, Б.Манжос та інші діячі, які безпосередньо досліджували проблеми підготовки вчителів за кордоном і брали активну участь в організації системи радянської педагогічної освіти.

Перші систематизовані заходи щодо масового підвищення кваліфікації радянського вчителів були намічені III Всеукраїнською нарадою працівників освіти у червні 1921 року. Вони передбачали організацію мережі курсів перепідготовки вчителів (як короткострокових, так і тривалих), проведення з'їздів, конференцій та семінарів. Зрозуміло, що за таких умов зберігалась провідна роль вищих трирічних педагогічних курсів (1920–1924 рр.), з 1924 року – педагогічних технікумів та інститутів народної освіти (ІНО) у кваліфікованій підготовці вчителів.

Центром роботи з підвищення кваліфікації вчителів у республіці з березня 1924 року стало Бюро з перепідготовки робітників освіти при Головоцвху НКО УСРР [7, с.85]. Провідними формами перепідготовки вчителів за визначенням Бюро стали: курси, педагогічні гуртки, індивідуальна самоосвіта, конференції і з'їзди, обстеження та екскурсії, практикуми, семінари, прикріплення до науково-дослідних, педагогічних та інших закладів та ін. [7, с.102].

До справи перепідготовки радянського вчителів залучалися всі можливі осередки освітньої роботи на губернському рівні: ІНО, дослідні станції, губернські будинки просвіти, губернські радпартшколи; на окружному рівні – педагогічні курси, окружні Будинки просвіти, районні школи, дослідні школи; а також дитячі заклади (дитмістечка, дитбудинки, дослідні школи) та навчально-допоміжні заклади – бібліотеки, музеї, виставки тощо [3, с.54–55]. З 1927 р. підвищення кваліфікації вчителів стало провідним завданням заочних ІНО (Центрального у Харкові, у Дніпропетровську та при НКО УСРР).

Серед масових форм роботи з учителем найбільш популярними стали курси. Їх провідною метою було визначено підвищення кваліфікації педагогічних працівників трудової радянської школи прискореним способом, проте конкретні завдання визначалися на місцях відповідно до нагальних потреб. Як свідчать архівні дані, курси були покликані задовольнити місцеве вчительство у загальнопедагогічних новітніх знаннях, ознайомити з новими формами й методами роботи, допомогти у набутті особистого досвіду в їх практичному запровадженні у школах сільськогосподарського та промислового ухилу. Загалом, як зазначав один із провідних організаторів перепідготовки вчителів М.Зотін, «ІНО і педкурси повинні бути першими пропагандистами педагогічних ідей і навичок серед трудящих», а їх педагоги – в курсі усієї новітньої педагогіки та педагогічної літератури [1, с.3].

Зміст навчальних курсів, які викладали освітні діячі, безпосередньо відображав розвиток тогочасної педагогічної науки, містив опрацьовані джерела реформаторської педагогіки. Підтвердженням можуть бути дисципліни, що викладалися педагогами: С.Ананьїн «Педологія»; Г.Ващенко «Система соціального виховання», «Сільськогосподарський ухил трудової школи»; А.Володимирський «Педагогіка особи», «Нервова система як органічна основа поведінки», «Практика соціального виховання й педагогічного процесу»; А.Гендрихівська «Організація педагогічного процесу»; А.Готалов-Готліб «Сучасні педагогічні системи і комуністична педагогіка», «Дидактичні проблеми сучасності», «Основи школознавства»; А.Грабаров «Трудова педагогіка», «Педологія й основи педагогіки з методами роботи»; Я.Мамонтов «Сучасні педагогічні течії»; Б.Манжос «Дальтон-план», «Комплекси»; О.Музиченко «Системи освітньої праці»; В.Помагайба «Сучасні напрямки педагогічних ідей»; С.Лозинський «Вступ до педології».

Аналіз навчальних програм предметів загальнопедагогічного циклу вищих трирічних педагогічних курсів (1920–1924 рр., з 1924 року – педагогічних технікумів), ІНО (1924–1933 рр.), курсів з перепідготовки засвідчує, що перше місце серед загальнотеоретичних знань, якими повинні були оволодіти вчителі, посідала педологія як комплексна наука про дитину разом з основами анатомії, фізіології, рефлексології, гігієни тощо. Програми вказаного періоду містили самостійні й інтегровані (еклектичні) курси: «Педологія», «Активність дитини і форми її виявлення», «Дитяча психологія», «Рефлексологія», «Педагогіка в новій школі», «Педагогіка особи», «Сучасна наукова педагогіка», «Педологія та вчення про поведінку» тощо. Зарубіжний досвід педагога опановували і в межах вивчення інших дисциплін, зокрема: «Американський метод навчання грамоти», «Дальтон-план», «Американська та німецька школа» тощо.

Використання зарубіжного реформаторського досвіду в процесі підготовки вчительства впливало не тільки на оновлення змісту загальноосвітньої підготовки. Надзвичайно важливим в умовах становлення методики трудової радянської школи вважався досвід використання організаційно-методичних новацій, покликаних забезпечити активність, самостійність, творчість учителів й учнів у перетворенні життя. Саме тому поряд з педологією, рефлексологією, новітніми педагогічними течіями українськими педагогами вивчались Дальтон-план, «комплексова система, лабораторна метода, екскурсійна метода, дослідницька та інші» [6]. Привертала увагу українських освітян й інші системи, що ґрунтувались на активно-трудова та колективних методах роботи, зокрема системи роботи Р.Кузіне, Віннетка-плану, методу проектів тощо.

Відповідного до цього, найбільш поширеними методами навчання вчителів на курсах перепідготовки вчителів ставали «колективні проробки, гурткова робота, семінари», а на факультетах соціального виховання ІНО основним методом роботи було визначено «активно-творчий з перевагою семінарських і практичних занять над лекціями і теоретичними курсами» [5, с. 45].

Популярним серед учителів був колективний метод розробки (проробки) питань, які потім виносились на загальні збори і дискутувались цілим колективом. Не менш популярною була гурткова робота, що давала змогу більш ґрунтовно опрацювати поставлене питання, перечитати й проаналізувати літературу, залучала до роботи найменш активних слухачів. Гуртківці ще раз осмислювали, перевіряли матеріал, обговорений на конференції. Гуртки стали масовим явищем, що охопило багато міст і регіонів, формою роботи, до якої дуже прихильно ставилися самі вчителі. Важливе значення мало те, що на гурткових заняттях відбувалося взаємонавчання педагогів з різним рівнем підготовки [9, с.99]. Семінарські заняття, що проводилися у складі 15–20 осіб на чолі з висококваліфікованим керівником, найчастіше присвячувались груповій проробці теми або розділу з метою поглиблення знань.

Цікаве поєднання форм роботи, побудованих за принципом активності, найчастіше виникало під час роботи вчителів під керівництвом досвідчених викладачів. Наприклад, вивчення дисципліни «Сучасна наукова педагогіка» (викладач – професор А.Володимирський) курсантами курсів Роменської округи у 1925 році проводилось за такою схемою: 1) конспектування лекцій; 2) докладна проробка лекційного матеріалу в кожній групі; 3) проведення загального семінару-конференції під керівництвом професора. Заслуговує на увагу той факт, що після колективних проробок конспект лекцій А. Володимирського зі змінами й доповненнями, внесеними курсантами, було надруковано для всіх бажаючих слухачів.

Колективно розроблені комплекси виступали своєрідним кінцевим результатом і перевіркою професійних умінь учителів. Свою готовність до роботи за новими формами і методами педагога демонстрували, наприклад, у розроблених комплексах: «Наш город восени», «Наша річка восени», «Історія шматочка хліба», «Яр. Дуб», «Свійські тварини на службі у селянина» тощо.

Висновки... Прагнення побудувати радянську школу за принципами активності й творчості, визначення перетворюючого характеру навчально-виховного процесу як для учня, так і для вчителя спричинило активне використання досвіду реформаторської педагогіки в фаховій освіті

педагогів. У межах найбільш результативної форми підготовки й перепідготовки вчителів – курсах впроваджувались інновації зарубіжної педагогіки змістового й організаційно-методичного спрямування.

Загальнопедагогічна підготовка педагогів передбачала опанування знаннями з педології, фізіології, анатомії, гігієни тощо. Змістовим компонентом зазначених дисциплін виступали ідеї і погляди представників реформаторської педагогіки – Д.Дьюї, Р.Зейделя, Г.Кершенштейнера, М.Монтессорі, П.Наторпа, С.Холла та інших в інтерпретації радянських педагогів-науковців.

Організаційно-методичні досягнення зарубіжної педагогіки, такі як: Дальтон-план, Віннетка-план, метод проектів, система роботи Р.Кузіне ставали одночасно і предметом вивчення, і основою для пошуків власних інноваційних форм навчання педагогів. Найбільш популярними серед них були визначені колективний метод проробки матеріалу, робота у гуртках, семінарські заняття, розробка комплексів тощо. Таким чином інновації реформаторської педагогіки виступали чинниками модернізації системи фахової підготовки вчительства, сприяли розвиткові вітчизняних новацій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зотин М. Институты народного образования и педагогические курсы как центры переподготовки учительства / М. Зотин // Путь просвещения. – 1924. – № 7. – С. 1–8.
2. Кліцаков І. О. Педагогічні кадри України (1917–1937). Горлівський державний педагогічний інститут ім. Крупської / І. О. Кліцаков. – Донецьк : Юго-Восток, 1997. – 309 с.
3. Кодекс законов о народном просвещении в УССР. – Харьков : Издание Народного комиссариата просвещения УСРР, 1922. – 76 с.
4. Кудоковцев І. Робота Державного Науково-Методичного Комітету за 1926–1927 академічний рік / І. Кудоковцев // Шлях освіти. – 1927. – № 11. – С. 138–144.
5. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні. Історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.) / В. К. Майборода. – К. : Либідь, 1992. – 196 с.
6. Матеріали Держнаукметодкому // Шлях освіти. – 1926. – № 12. – С. 158–161.
7. Порадник до перепідготовки робітників освіти / за ред. Є. А. Равича-Щерби – Х. : Червоний шлях. – 1924.
8. Сігаєва Л. Є. Становлення і розвиток системи підвищення кваліфікації вчителів в Україні 20–30-ті рр. ХХ ст. / за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Липень, 2000. – 236 с.

Анотація

Н.Г.Осьмук

Зарубежный педагогический опыт как фактор модернизации профессиональной подготовки украинского учительства: к истории вопроса

В статье охарактеризовано использование опыта зарубежной реформаторской педагогики в процессе модернизации отечественной системы подготовки педагогических кадров. Акцентировано внимание на организационно-методических инновациях и инновациях в содержании педагогического образования. Определена роль зарубежного опыта в повышении профессионального уровня отечественных педагогов. Раскрыты основные задачи образовательной сферы в ретроспективном измерении государственных документов. Отмечено, что общепедагогическая подготовка педагогов предвидела овладение знаниями по педологии, физиологии, анатомии, гигиене, а содержательным компонентом этих дисциплин выступали идеи и взгляды представителей реформаторской педагогики – Д.Дьюи, Р.Зейделя, Г.Кершенштейнера, М.Монтессори, П.Наторпа, С.Холла и других в интерпретации советских педагогов. Доведено, что инновации реформаторской педагогики выступали факторами модернизации системы фахової підготовки учительства.

Ключевые слова: *подготовка учителя, опыт реформаторской педагогики, модернизация педагогического образования, организационно-методические инновации, инновации содержания профессиональной подготовки.*

Summary

N.G.O'smuk

Foreign Pedagogical Experience as a Factor of Modernization of the Ukrainian Teacher Training: Historical Outlook

In the article the application of experience of foreign Reformation pedagogics in the process of national teacher training modernization is characterized. The focus is on the contextual, organizational and methodological foreign innovations that were used by Ukrainian teachers. The role of foreign experience in the professional development of national teachers is stated. The key tasks of educational sphere in retrospective measuring of state documents are revealed. It is noted that general pedagogical preparation of pedagogues provides for mastering of the knowledge in pedology, physiology, anatomy, hygiene, and substantial component of these disciplines were ideas and views of the representatives of reformatory pedagogics – D. Dewey, R. Seidel, G. Kerschensteiner, M. Montessori, P. Natorp, S.Hall and others, interpreted by Soviet pedagogues. It is proved that innovations of reformatory pedagogics are the factors of modernization of the system of professional preparation of teachers.

Key words: *teacher training, experience of Reformation pedagogics, teacher training modernization, contextual, organizational and methodological innovations of teacher training.*

Дата надходження статті: «29» березня 2013 р.